

Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding en Veiligheid
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 49

Februari 2019

Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland

Radicalisering - Extremisme - Terrorisme

1

2

3

4

5

Actueel dreigingsniveau:
Substantieel

De terroristische dreiging in Nederland is substantieel en de kans op een aanslag is reëel, daarmee is het dreigingsniveau 4. Aan deze vaststelling liggen verschillende, deels tegenstrijdige, ontwikkelingen ten grondslag.

1. Aanslagdreiging¹

Hoewel het aantal jihadistische aanslagen in Europa sinds oktober 2017 steeds verder afnam, was het dreigingsbeeld in Nederland afgelopen jaar onrustig, onder meer vanwege aanslagen door (al dan niet door jihadisme geïnspireerde) eenlingen en de dreiging van een complex aanslagplan dat leidde tot de arrestatie van zeven personen op 27 september. Er zijn nog steeds aanhangers van de jihadistische beweging die zich bezighouden met aanslagplanning binnen Nederland. Tot op heden heeft dit echter niet tot concrete dreiging geleid.

Weliswaar is met het blijvend verlies van grondgebied in Syrië en Irak de dreiging van door ISIS aangestuurde aanslagen structureel verminderd en heeft ook kern-al Qa'ida al sinds 2005

geen aanslagen meer gepleegd in Europa, toch zijn ook al Qa'ida-netwerken in Syrië, gemotiveerd en in principe in staat om op enig moment in Europa toe te slaan, ook in Nederland. Ten derde is de Nederlandse jihadistische beweging, zoals in DTN48 al werd beschreven, in een heroriëntatiefase, waarvan niet duidelijk is in welke richting deze zich ontwikkelt. Er zijn momenteel meer wervingsactiviteiten onder het mom van dawa, maar tegelijkertijd blijft daarbij een voortdurende geweldsdreiging van de beweging uitgaan, zoals ook de arrestaties van 27 september uitwijzen.

Dat betekent dat het jihadisme in Nederland nog steeds dreigend is en aanhoudt. De Nederlandse jihadistische beweging bestaat uit ruim vijfhonderd personen en enkele duizenden sympathisanten. Daarnaast bevinden zich nog ongeveer 135 Nederlandse jihadisten in Syrië. Momenteel is de groei van de beweging vrijwel gestagneerd. Er is een lichte aanwas van minderjarigen en jongvolwassenen. Deze waren tijdens de uitreisgolf vanaf 2012 nog te jong om zelf uit te reizen. Tegenover deze aanwas staat een onbekend aantal personen dat zich enige tijd bij de jihadistische beweging aansluit of ermee sympathiseert, maar vervolgens de aandacht verliest of een andere belangstelling ontwikkelt. De Nederlandse jihadistische beweging bevindt zich nog steeds in een heroriëntatiefase. In vorige DTN-edities

¹ Het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN) is van naam gewijzigd en heeft een ondertitel gekregen: Radicalisering – Extremisme – Terrorisme. Daar liggen verschillende redenen aan ten grondslag. Ten eerste, de Nederlandse brede benadering gaat expliciet uit van het idee dat terrorisme niet in afzonderlijkheid effectief kan worden bestreden, maar dat juist ook de daaraan ten grondslag liggende radicalisering en extremisme behandeling behoeven. Ten tweede, de afgelopen jaren is bij herhaling misverstand ontstaan die te maken heeft met de naam. Omdat in het DTN ook verschijnselen van extremisme en radicalisering een plek krijgen – die vooraf kunnen gaan aan terrorisme en het plegen van op mensenlevens gericht geweld – ontstaat bij sommigen het idee dat alle in het rapport genoemde mensen of organisaties te linken zijn aan dit zware geweld. Soms gebruiken actoren vermelding in het DTN zelfs opzettelijk om hun opposenten te demoniseren. De nieuwe ondertitel probeert aan bovenstaande complicaties tegemoet te komen.

werd al gesignaleerd dat Nederlandse jihadisten zich niet langer wilden of konden aansluiten bij ISIS of al Qa'ida in het Midden-Oosten en zich daarop meer richtten op verkondiging van hun opvattingen, met als doel de jihadistische beweging in stand te houden en nieuwe aanhangers voor hun overtuigingen te werven. Daarbij bleef en blijft er zorg over mogelijke gewelddadige intenties van Nederlandse jihadisten. Zij zijn intrinsiek geweldsbereid, omdat ze de overtuiging aanhangen dat geweld legitiem of noodzakelijk is om te komen tot een 'kalifaat'. Dit betekent echter niet dat alle Nederlandse jihadisten en sympathisanten a priori gewelddadig zijn of aanslagen voorbereiden. Ook vanuit het buitenland is de dreiging nog steeds actueel, vooral als het gaat om dreiging van aanslagplanning vanuit al Qa'ida-netwerken in Syrië, die gemotiveerd en in staat zijn om op enig moment in Europa toe te slaan, ook in Nederland.

De 27 september-cel² opereerde voor zover nu bekend op zichzelf. De leden stonden wel in contact met andere jihadisten in binnen- en buitenland, maar zouden hun plannen niet hebben gedeeld of overlegd buiten de groep. De leden zouden zich hebben laten inspireren door ISIS. De meeste leden maken deel uit van de kern van de Nederlandse jihadistische beweging. De arrestaties bevestigden de dreiging die uitgaat van de Nederlandse jihadistische beweging. Analytisch kunnen verschillende fases van de jihadistische beweging worden onderscheiden. De 27 september-cel behoort tot de nieuwste, en volgt op fases van de Hofstad-groep en tijdgenoten 2000-2005 en de uitreisgeneratie 2012-2017. In de realiteit bestaan er sociale relaties tussen deze verschillende fases en bouwt de ene fase voort op de andere. De 27 september-cel laat echter zien

dat de strijd ook na de val van het 'kalifaat' doorgaat, deze keer in Nederland, waar Nederlandse jihadisten op verschillende manieren de jihad voortzetten. Ook in ander opzicht belichaamt de cel het homegrown element: de meeste leden waren niet eerder uitgereisd, al deed een aantal een concrete poging tot uitreis; daarvoor zijn zij ook door de rechter veroordeeld.

Veranderingen in de dreiging vanuit jihadistische zijde vallen samen met ontwikkelingen in salafistische en rechts-extreme kringen, zoals hun toegenomen assertiviteit en onderlinge wisselwerking. De toename van de invloed van de salafistische beweging vindt plaats in een tijd waarin in rechts-populistische en rechts-extremistische kringen grote weerstand bestaat tegen de veronderstelde groeiende invloed van de islam in de samenleving. Het anti-islamdiscours is de laatste jaren op sociale media toegenomen en verhard. Vooral rechts-extremistische kringen, waar de strijd tegen de islam en het jihadisme belangrijke mobiliserende en verenigende factoren zijn, grijpen salafistische denkbeelden aan om een islamofobe agenda te legitimeren. Op hun beurt verwijzen salafistische voormannen voortdurend naar islamofobe narratieven die de islam in algemene zin problematiseren om hun eigen boodschap kracht bij te zetten. Deze wisselwerking draagt bij aan maatschappelijke polarisatie. Mede door de toegenomen polarisatie is de terroristische dreiging die uitgaat van de rechts-extreme lone actor inmiddels belangrijker dan de dreiging van terroristisch geweld door grotere rechts-extremistische groepsverbanden. Toch uit de opleving van het rechts-extremisme in Nederland zich vooralsnog in geringe mate in geweld, maar meer in een steeds agressievere en opruiender internetdiscours – ook richting politici en bestuurders.

² Ook wel Arnhem-cel of -netwerk genoemd.

Veranderlijk dreigingsbeeld aankomende jaren?

Verschillende elementen in dit dreigingsbeeld zijn momenteel onzeker en kunnen zich op korte termijn in een negatieve richting ontwikkelen. Zowel al Qa'ida als ISIS heeft de intentie om aanslagen in Europa te plegen en te bouwen aan netwerkstructuren om die aanslagen uit te (laten) voeren. Nog steeds vinden er in ons omringende landen aanslagen plaats en worden personen aangehouden die betrokken zijn bij (de voorbereiding van) aanslagen. Internationale netwerken ontwikkelen zich verder, waardoor Europese (ook Nederlandse) jihadisten verbonden raken met jihadisten buiten Europa. Bovendien is er in Nederland een aanzienlijke jihadistische beweging actief, die beduidend groter is dan in de periode van vóór de strijd in Syrië. De onderlinge verbondenheid is groot, er zijn contacten met jihadisten in andere landen en binnen afzienbare tijd komt een aantal veroordeelde jihadisten vrij uit detentie, wat kan leiden tot een nieuwe dynamiek in de beweging. Rond 2010 werd geconstateerd dat die beweging niet meer zoveel voorstelde. Niemand hield het toen voor mogelijk dat het jihadisme in Nederland zo sterk zou groeien en dat er uiteindelijk ongeveer driehonderd Nederlandse jihadisten naar een jihadistisch strijdtoneel zouden uitreizen. Ook eerdere langjarige trends in de terroristische dreiging hebben laten zien dat in perioden van schijnbare rust terroristische plannen wel degelijk tot wasdom kunnen komen. Door al deze elementen lijkt het erop dat het dreigingsbeeld de aankomende jaren eerder veranderlijk dan statisch zal zijn.

2. Terroristische dreiging in en tegen Nederland

Verstoorde aanslagplannen en aanhoudingen

Nederlandse jihadisten vrezen toegenomen aandacht van de autoriteiten naar aanleiding van de arrestaties van 27 september. Dit leidt waarschijnlijk tot een toenemend veiligheidsbewustzijn, wat de grip van bijvoorbeeld persoonsgerichte aanpak (PGA) op individuen kan doen afnemen. Opvallend is dat een deel van de cel eerder probeerde uit te reizen naar Syrië/Irak, maar daar niet in slaagde. In Europa zijn tientallen voorbeelden van tegengehouden uitreizigers, die later in eigen land terroristisch geweld pleegden. Een andere overeenkomst is dat een deel van de verdachten familie is van of anderszins gerelateerd is aan jihadisten die wel slaagden in hun uitreis. Opvallend is ook de omvang van de cel. Een terroristische homegrown cel van deze omvang met een ambitieus aanslagplan is in Nederland sinds 2006 niet voorgekomen.

Afgelopen tijd werden vier Syrische statushouders in het bezit van een tijdelijke verblijfsvergunning asiel verdacht van deelname aan terroristische groeperingen of betrokkenheid bij een terroristisch misdrijf. Twee van hen zijn hiervoor inmiddels veroordeeld tot respectievelijk 4 en 9 jaar. Terroristische groeperingen maakten in het verleden gebruik van vluchtelingenstromen om operatives naar Europa te sturen, maar voor zover bekend reisden deze vier Syriërs niet met een terroristisch motief naar Nederland.

Op 29 december zijn in Rotterdam vier verdachten aangehouden en in Mainz één, wegens verdenking van betrokkenheid bij het voorbereiden van een terroristisch misdrijf. Daarnaast is in een ander strafrechtelijk onderzoek

op oudejaarsdag in Rotterdam een verdachte aangehouden op verdenking van betrokkenheid bij een terroristisch misdrijf. Beide opsporingsonderzoeken zijn nog gaande.

Recidive onder terroristen lijkt laag, maar dreiging blijft bestaan

Volgens onderzoek is de recidive onder terroristen die hun straf hebben uitgezeten zeer laag in vergelijking met andere criminaliteit. Echter, feit blijft dat drie leden van de 27 september-cel eerder onder toezicht stonden van de reclassering - waarvan een nog ten tijde van de arrestatie - en desondanks opnieuw verdachten zijn van een terroristische misdrijf. Voor zover bekend is er echter geen relatie tussen het eerdere verblijf van enkele leden van de 27 september-cel op de Terrorismeafdeling (TA) van de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught en hun aanslagplannen.

Desalniettemin valt uit de geringe recidive niet direct af te leiden of de dreiging van hen afneemt of dat de jihadistische beweging verzwakt. Dat voormalige gedetineerden vervolgens niet worden verdacht van een nieuw strafbaar feit, betekent nog niet dat zij niet meer betrokken zijn bij het gedachtegoed en hun oude of eventueel in de TA opgedane nieuwe netwerken of contacten. Veroordeelde jihadisten kunnen tijdens hun detentie hebben geleerd van hun eigen en elkaars strafzaken, wat er toe bij kan dragen om voortaan onder de radar van veiligheids-, opsporings- en handhavingdiensten te opereren.

Uitreis, terugkeer en doorreis

De grote trends zijn onveranderd. Sinds juni 2017 zijn er geen nieuwe geslaagde uitreizen naar jihadistisch strijdgebied bekend. Druppelsgewijs bereiken terugkeerders Nederland.

Minder ISIS-propaganda maar radicalisering onder jeugdigen

De hoeveelheid ISIS-propaganda die verspreid wordt in Nederlandstalige kringen lijkt recentelijk af te nemen en

van mindere kwaliteit te zijn, maar er zijn nog altijd meerdere Nederlandstalige Facebook-pagina's actief of gestart, die propaganda delen die jihadistisch en anti-democratisch van aard is. ISIS blijft propaganda verspreiden, maar die lijkt vaak minder in het Nederlands vertaald of verspreid te worden. Wellicht is dit mede het gevolg van de militaire verliezen, maar mogelijk is ook de betrokkenheid en motivatie van (een aantal van de) aanhangers afgenomen. Ook de aanpak van platforms als Facebook en Telegram speelt een rol.

Recent afgesloten onderzoeken in Nederland en België beschrijven een netwerk dat zich op internet uitermate extremistisch manifesteerde. De leden van deze groep vielen op door hun bijzonder jonge leeftijd en hun vaardigheid in het afschermen van hun accounts en het opzetten van netwerken waarin zij ISIS-propaganda posten. Zij bewerkten en produceerden deze zelf. Eenmaal geconfronteerd met de door hen gepleegde strafbare feiten zeiden zij geen idee te hebben van de invloed die hun postings kunnen hebben.

Terrorismefinanciering

Verschillende stichtingen in Nederland initiëren stelselmatig projecten om donaties in te zamelen voor hulpbehoevenden in Nederland en in conflictgebieden in het buitenland. Soms zijn deze stichtingen nauw verbonden aan salafistische instellingen in Nederland. Af en toe zijn er in open bronnen aanwijzingen dat de initiatiefnemer(s) van deze stichtingen het jihadistische gedachtegoed aanhangen. In andere gevallen is bekend dat medewerkers zich in jihadistische netwerken bevonden of onderdeel zijn geweest van strafrechtelijk onderzoek naar terrorisme. Een tiental stichtingen is actief in conflictgebieden waar ook jihadistische groeperingen actief zijn en controle uitoefenen. De stichtingen geven in open bronnen geen openheid

over de herkomst en bestemming van de ingezamelde goederen en donaties. Het is mogelijk dat middelen en gelden die Nederlandse stichtingen inzakelen ten goede komen aan jihadistische terroristische groeperingen. Het lijkt in ieder geval waarschijnlijk dat deze middelen en gelden in samenwerking of met goedkeuring van deze groeperingen worden verspreid.

Profiel Nederland

De aankondiging van de cartoonwedstrijd door Geert Wilders in de vorige DTN-periode versterkte de aandacht van extremisten en jihadisten voor Nederland. Nederland bleef ook na de afgelasting op het netvlies van extremisten en jihadisten, door de opvang van de advocaat van Asia Bibi en door uitingen van Geert Wilders, die ten tijde van de 'Bibi-zaak' Mohammed-cartoons verspreidde. Deze laatste actie leidde tot dreiging tegen medewerkers van de Nederlandse ambassade in Pakistan. In Afghanistan riep de Taliban op tot geweld tegen Nederlandse militairen in Afghanistan, in reactie op de cartoonwedstrijd.

3. Terroristische dreiging in en tegen Europa

Jihadistische dreiging minder zichtbaar, maar niet afwezig

De Global Terrorism Index van het Institute for Economics & Peace concludeert dat het aantal doden als gevolg van terrorisme na een piek in 2014 voor het derde jaar op rij (2015-2017) afnam. De 'aanslagluwe' periode duurt nog altijd voort. In West-Europese landen zijn vorig jaar slechts zes jihadistische aanslagen gepleegd, wat sterk afwijkt van de bijna twintig jihadistische aanslagen in 2017. In lijn met 2017 vielen bij jihadistische aanslagen in 2018 ook niet altijd dodelijke slachtoffers en hooguit een handvol gewonden. In de afgelopen DTN-periode is er in Europa slechts één

aanslag gepleegd waarvan het zeker lijkt dat deze door een jihadist is gepleegd, namelijk de aanslag op de kerstmarkt in Straatsburg.

Toegenomen intentie bij jihadisten in Weste voor gebruik chemische en biologische giftige stoffen bij aanslagen

ISIS-aanhangers in het Westen tonen een toenemende interesse in het gebruik van chemische en biologische middelen als wapen. Die interesse heeft inmiddels ook in het Westen geleid tot een poging (in Duitsland) om succesvol de gifstof ricine te maken, en (in Australië) een poging om de precursor voor het gifgas waterstofsulfide te maken. In Italië werd in november 2018 een jihadist gearresteerd die op Sardinië drinkwater zou hebben willen vergiftigen.

Deze ontwikkelingen zijn onder meer een uitvloeisel van de kennis en expertise die ISIS in Syrië en Irak heeft vergaard met chemische en biologische aanslagmiddelen. Deze kennis wordt verspreid door handleidingen voor het maken en inzetten van chemische middelen en biologische gifstoffen op te nemen in hun propaganda. Evenwel duiden de bovengenoemde voorbeelden in het Westen lang niet altijd op een effectieve dreiging (dat het middel geschikt is om op bedoelde wijze toe te passen en daarmee bijvoorbeeld veel doden, gewonden en paniek te veroorzaken). De complexiteit van zulke aanslagen (zuiverheid van middelen, deeltjesgrootte, verspreidingsmechanisme, etc.) is in veel gevallen (vooralsnog te) groot. Wel kan een dergelijke aanslag (of alleen al de poging) een nieuwe psychologische dimensie toevoegen aan de aanslag. Ook kan de economische schade groot zijn omdat het opruimen van grote of hoeveelheden en sterk giftige chemische/biologische aanslagmiddelen veel tijd en geld kan kosten en gebieden langere tijd afgesloten moeten worden. Er zijn echter genoeg mogelijkheden om zonder chemische of

biologische aanslagmiddelen succesvol een aanslag te plegen. De geconstateerde interesse in het gebruik van chemische en biologische wapens betekent dan ook niet dat de voorkeur onder jihadisten is verschoven naar een aanslag met chemische en biologische giftige stoffen.

Geïllustreerde kwetsbaarheid voor drones kan jihadisten inspireren tot inzet in Westen

Afgelopen periode heeft de verschijning van drones³ op (grote) luchthavens in Europa geleid tot voorzorgsmaatregelen met grote maatschappelijke impact, zoals het dagenlang stilleggen van het vliegverkeer.⁴ Hoewel er geen aanwijzingen zijn dat jihadisten achter deze droneverschijningen zitten en er geen aanslagen met drones zijn uitgevoerd in Europa, maken de genomen voorzorgsmaatregelen duidelijk hoe groot de impact kan zijn. Daarbij laten ze zien dat het voor autoriteiten moeilijk is om de intentie van een dronebestuurder tijdig inzichtelijk te krijgen (net zoals dat geldt voor bijvoorbeeld de intentie van bestuurders van vrachtauto's en andere dual-use middelen) en dat mogelijke tegenmaatregelen onvoldoende zijn om het vliegverkeer onder dergelijke omstandigheden te continueren.

Hoewel er weinig concrete intenties bekend zijn, dragen de gebeurtenissen bij aan de toename van de voorstelbaarheid dat kwaadwillenden, waaronder jihadisten, in het Westen drones zullen gebruiken om een dreiging te simuleren of daadwerkelijk een aanslag te plegen. De zorg over zo'n type jihadistische aanslag groeide de afgelopen jaren al omdat ISIS in Syrië en Irak expertise heeft ontwikkeld om drones te modificeren of geheel zelf te bouwen voor gewapende inzet; kleine explosieven konden ermee

worden afgeworpen (boven met hekken/muren beveiligde gebieden) en eerdere varianten dienden als verzendbare 'boobytrap'.

Terugkeer vrouwen en kinderen blijvend discussiepunt

Internationaal wordt in toenemende mate gediscussieerd over de (eventuele) repatriëring van minderjarigen, terwijl hun ouders achterblijven (voor berechting in de regio). Verschillende Europese landen zouden mogelijk bezig zijn voorbereidingen te treffen voor de terugkeer van uitreizigers en hun minderjarigen. Indien individuele EU-lidstaten besluiten een beleidswijziging door te voeren om over te gaan tot repatriëring, hoeft dit niet automatisch te betekenen dat Nederland moet volgen, omdat de individuele lidstaten eigen beleid kunnen hanteren. De publieke discussie kan hierdoor wel oplaaien. Begin januari riep de ombudsman de overheid voor de tweede keer dringend op hulp te bieden in de opvangkampen en waar mogelijk de minderjarigen te repatriëren.

Er gaat een reële dreiging uit van deze jihadistische vrouwen, omdat zij enkele jaren in het strijdgebied doorbrachten en veelal faciliterende rollen vervulden. Ook van een deel van de jongens boven de negen jaar kan een dreiging uitgaan, zeker als zij getraind zijn of strijdervaring hebben. Zelfs van vrouwen en minderjarigen die niet getraind zijn of deelnamen aan de gewelddadige strijd kan op de lange termijn een potentieel gevaar uit gaan, vanwege de structurele blootstelling aan de gewelddadige ideologie van ISIS.

In Syrië verblijven minstens 170 minderjarigen met een Nederlandse link. Een klein deel hiervan bevindt zich in opvangkampen in Noordoost-Syrië. De humanitaire omstandigheden in de opvangkampen in Noordoost-Syrië laten over het algemeen te wensen over. Op jihadistische online platformen is er

³ Ook wel UAV genaamd: Unmanned Aerial Vehicles.

⁴ Het lamleggen (rond kerst 2018) van de luchthaven London Gatwick als gevolg van rondvliegende drones zijn daarvan een illustratie.

zowel aandacht voor de kwetsbaarheid van vrouwen, als voor hun strijdbare rol binnen de jihadistische beweging.

EU-landenlijst witwassen en terrorismefinanciering aangepast

De Europese Commissie heeft onder andere Saoedi-Arabië en Libië toegevoegd aan de lijst van landen buiten de EU die een risico voor Europa vormen als het gaat om witwassen en terrorismefinanciering. De Commissie concludeerde dat 23 landen strategische tekortkomingen hebben in hun regelgevingskader ter bestrijding van witwassen en terrorismefinanciering. Voor deze landen heeft de Commissie het bestaande juridische kader en de controles ter voorkoming van de risico's van witwassen en terrorismefinanciering, alsmede de doeltreffende uitvoering daarvan beoordeeld. Hieruit vloeien vooralsnog geen sancties voort. Die landen krijgen nog de ruimte om de bestaande leemtes in hun regelgevingskader te vullen. Banken zijn verplicht transacties waarbij cliënten en financiële instellingen uit die landen zijn betrokken extra te controleren.

Groei van rechts-extremistisch geweld lijkt door te zetten

Hoewel de rechts-extremistische en rechts-terroristische geweldcijfers in Europa tot 2018 niet eenduidig zijn, krijgt de NCTV de laatste drie jaar van partnerorganisaties duidelijke signalen dat zowel de ernst als de omvang van rechts-extremistisch geweld in diverse West-Europese landen en Noord-Amerika toeneemt. Dit blijkt ook uit een onderzoek van het Institute for Economics & Peace. Het aantal doden als gevolg van geweld door rechts-extreme groepen en personen groeide tussen 2014 en 2017 van 4 naar 17. De toegenomen populariteit van rechts-populisme en rechts-extremisme in Europa en de Verenigde Staten vertaalt zich in de toenemende dreiging die uitgaat van rechtse terroristen en de daadwerkelijke uitoefening van rechts-terroristisch geweld. Onder meer in

Frankrijk, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Spanje werden kleine groepen en eenlingen gearresteerd die voorbereidingen aan het treffen waren voor aanslagen. Doelwitten zijn onder andere vluchtelingen, moslims, linkse tegenstanders, vooraanstaande politici en overheidsinstellingen. De geweldsdreiging is sinds de jaren zeventig sterk verschoven van grote rechts-terroristische bewegingen naar kleine cellen en eenlingen.

Drie rechts-terroristische aanslagen in de Verenigde Staten in oktober en de ogenschijnlijk overeenkomstige daderprofielen van de drie blanke mannen hebben daar een verhitte discussie laten ontstaan over de vraag of de daders in beweging zijn gebracht door het taalgebruik van president Donald Trump. Trumps discours resoneert ook in rechts-extreme kringen in Europa. Deze resonantie bij de aanslagplegers (nationalisme, xenofobie, moslimhaat, antisemitisme en geloof in complottheorieën) voedt opvattingen van politici, wetenschappers en (radicale) linkse tegenstanders dat Trump medeverantwoordelijk is voor deze aanslagen. Analyses van de statistieken van de FBI (en andere organisaties) over hatecrimes in de VS laten echter zien dat de stijging van het aantal haatmisdrijven in de VS al van vóór Trumps overwinning zijn.

4. Internationale ontwikkelingen

ISIS vastberaden jihadstrijd voort te zetten

Het was in november 2017 dat ISIS haar laatste stedelijke gebieden in Irak en Syrië verloor. Sindsdien is ISIS in beide landen steeds verder teruggedrongen. In februari 2019 verloor ISIS na maanden van strijd haar laatste pocket (Hajin) in Syrië. Het terreinverlies van de afgelopen jaren laat onverlet dat ISIS nog steeds de

nodige bewegingsvrijheid heeft in zowel Irak als Syrië. De groepering is vastberaden de strijd in Syrië en Irak voort te zetten, zoals ook blijkt uit de meest recente audiotoespraak van de leider van ISIS al-Baghdadi. De verwachte insurgency heeft het afgelopen jaar ook steeds meer vaste vorm gekregen. Vooral de ISIS-netwerken in Irak roeren zich sinds het voorjaar van 2018 actiever.

Terugtrekking VS biedt kansen aan ISIS

Een terugtrekking op korte termijn van Amerikaanse troepen uit Syrië, zoals president Trump op 19 december 2018 heeft aangekondigd, biedt voor ISIS de nodige kansen. De militaire druk op ISIS zal bij een terugtrekking aanzienlijk afnemen. Hierdoor krijgt de terroristische groepering de kans op adem te komen en kan zij met een hernieuwd vertrouwen weer proberen terrein terug te winnen.

HTS bereikt vrijwel totale controle over Idlib

In Syrië vormt de aan Turkije grenzende provincie Idlib het enige gebied dat nog onder controle staat van de gewapende Syrische soennitische oppositie. De jihadistische Hay'at Tahrir al-Sham (HTS) is de dominante strijdgroep in deze provincie. Het Sochi-akkoord, dat medio september 2018 door Rusland en Turkije werd gesloten, heeft als gevolg gehad dat een militair offensief van het Syrische leger en zijn buitenlandse bondgenoten op Idlib vooralsnog is afgewend. Het Sochi-akkoord bepaalt onder meer de instelling van een gedemilitariseerde bufferzone van 15 tot 20 kilometer breed in Idlib. Het akkoord houdt ook in dat alle zware wapens uit dit gebied moeten worden verwijderd en dat 'radicale groepen' zich uit de bufferzone moeten terugtrekken. De implementatie van dit akkoord verloopt zeer moeizaam. Van een terugtrekking van HTS uit de bufferzone is geen sprake en HTS heeft begin dit jaar na een machtsgreep zelfs een vrijwel totale

controle verkregen over Idlib. Deze ontwikkelingen kunnen voor het Syrische regime en Rusland een aanleiding zijn om alsnog een offensief tegen HTS te starten. Een dergelijk offensief zal de nodige consequenties hebben voor de honderden westerse jihadisten die in de provincie verblijven.

5. Extremisme, radicalisering en polarisatie

Politiek salafisme als dreiging tegen de democratische rechtsorde

De salafistische beweging komt in het DTN om drie redenen aan bod. Ten eerste kunnen de centrale beginselen van het salafisme leiden tot radicalisering en extremisme en ook tot isolement en vervreemding van de rest van de samenleving. Ten tweede zijn er salafistische 'aanjagers' die off- en online onverdraagzaamheid, intolerantie of haat prediken en daarmee uiteindelijk kunnen aanzetten tot radicalisering en extremisme. Deze predikers worden daarom beschouwd als een potentiële bedreiging voor de nationale veiligheid. Nederland kent tientallen salafistische 'aanjagers', die veelal verbonden zijn aan salafistische centra in hun woonomgeving, maar daarnaast prediken op allerlei plaatsen in het land. De meesten hebben een sterke online presentie. Een deel van deze 'aanjagers' heeft, ten derde, een rol binnen of een relatie met de Nederlandse jihadistische beweging. Deze groep 'aanjagers' draagt daarmee bij aan de instandhouding van de Nederlandse jihadistische beweging.

Salafistische aanjagers dragen een theocratische boodschap uit die gestoeld is op een strikt en uitsluitend geloof in de eenheid van Allah, absolute gehoorzaamheid aan de door Allah voorgeschreven wetten en het principe van loyaliteit en afkeer (al-walaa wa al-baraa). Deze boodschap voedt haat en

onverdraagzaamheid ten aanzien van andersdenkenden en andersgelovigen en werkt afkeuring en afkering van de instituties van de democratische rechtsorde in de hand. Dit ondermijnt de democratische rechtsorde, als politiek systeem en als wijze van samenleven.

Vooraf politiek-salafisten onderwijzen steeds actiever een anti-democratische interpretatie van salafistische leerstellingen met als doel de 'islamitische identiteit' van moslimjongeren te versterken en om hun vorm van sharia-wetgeving tot leidraad van het dagelijks leven van moslims in Nederland te maken. Op deze wijze streven deze politieke salafisten naar een autonome gemeenschap waarbinnen anti-democratische opvattingen en gedragingen gemeengoed zijn. Binnen de salafistische beweging streven politiek-salafisten het actiefst naar een vervangende, alternatieve samenlevingsstructuur, die niet in overeenstemming is (te brengen) met de Nederlandse democratische rechtsorde.

De ambigue relatie tussen het salafisme en jihadisme

De relatie van de salafistische beweging tot het jihadisme is veelzijdig en ambigue en er bestaan duidelijke meningsverschillen over de vraag wanneer gebruik van geweld gelegitimeerd is om regeringen omver te werpen en wie het gezag heeft om hiertoe op te roepen. Verreweg de meeste salafisten keuren het gebruik van geweld om hun idealen in Nederland te verwezenlijken af en uiten felle kritiek op jihadistische groeperingen als al Qa'ida en ISIS. Desondanks vormen salafistische kringen een belangrijke vind- en ontmoetingsplaats voor jihadisten. In deze kringen staat de interpretatie van leerstellingen die ten grondslag liggen aan zowel de salafistische als jihadistische leer continu ter discussie. Jihadistische entrepreneurs proberen (zeer) waarschijnlijk (ideologische)

invloed uit te oefenen op de personen en groepen die zij in deze kringen ontmoeten. De ervaring leert dat van hun activiteiten in deze kringen een rekruterende werking kan uitgaan. De verwachting is dat de komende jaren jihadisten – ex-gedetineerden en 'terugkeerders' – in de Nederlandse samenleving zullen (her-)integreren en zich op gelijksoortige wijze zullen bewegen in salafistische netwerken.

Sommige gezaghebbende 'aanjagers' die frequent actief zijn in salafistische centra als prediker of docent vergoelijken bepaalde vormen van jihadistisch geweld. Verschillenden onder hen zijn ook actief binnen de jihadistische scene. Tijdens preken en lezingen geven zij doorgaans geen blijk van enige affiliatie met het jihadisme of jihadistische terroristische groepen zoals ISIS. Echter, hun activiteiten in deze centra dragen bij aan een klimaat waarbinnen jihadistische denkbeelden niet worden weersproken en tot gemeengoed worden. Het onderscheid tussen verschillende typen 'aanjagers' is voor buitenstaanders niet meteen duidelijk.

De invloed van de salafistische beweging in Nederland blijft groeien

De omvang en invloed van de salafistische beweging is sinds de jaren 2000 sterk gegroeid en deze groei zet langzaam door - ook in Turks-Nederlandse gemeenschappen. Salafistische voormannen of 'aanjagers' zetten voortdurend nieuwe educatieve en vormende initiatieven op en domineren mede hierdoor het niet-reguliere islamitisch onderwijs. Met succes zamelen zij in binnen- en buitenland gelden waarmee zij deze nieuwe projecten financieren. Ook winnen deze voormannen aan invloed in bestaande islamitische instituties. Daarnaast leggen salafisten contacten met lokale overheden. Zij doen geregeld alsof zij vreedzaam en tolerant zijn; een houding die geenszins strookt met de denkbeelden die zij intern

uitdragen tot andersdenkenden en de samenleving in den brede.

Het aantal instituten voor (niet-regulier) onderwijs over islamitische rechtskennis is de afgelopen twee jaar bijna verdubbeld. Opmerkelijk aan de curricula van deze instituten is de verschuiving van de focus van dogmatiek en rituelen naar het islamitisch recht (sharia) en 'islamitische financiering'. Deze instituten richten zich op de vorming van een moslimkader en reiken strategische noties aan voor politiek activisme met het oog op 'tamkeen' oftewel krachtopbouw en versteviging van organisatorische bases en kaders.

Politieke salafisten achten de 'krachtopbouw' nodig voor moslims wegens 'onderdrukking en vervolging' door ongelovigen. Daarom zouden moslims in hun ogen 'beproevingen' doorstaan en in het verlengde daarvan politiek verzet en weerstand moeten organiseren en mogelijk ook koersen op het oprichten van een krachtige salafistische zuil die weerstand biedt tegen de immoraliteit van de samenleving en tegen de 'anti-islam krachten' en tegen onderdrukking. Ook in omliggende Europese landen lijken deze trends zich voor te doen. Onderwijs in islamitische rechtskennis vanuit politiek-salafistische en radicale kringen kan bijdragen tot het creëren van draagvlak voor bepaalde vormen van implementatie van de sharia in Nederland. Door kadertraining probeert men moslimjongeren op te leiden tot leiderschap, om zo op lange termijn sleutelposities in de Nederlandse samenleving in te kunnen gaan nemen.

In de afgelopen dertig jaar heeft een substantieel aantal moslimjongeren uit Nederland gestudeerd aan de universiteit van Medina. Hun aantal lijkt de afgelopen jaren te zijn gegroeid. Volgens een recent Frans onderzoeksrapport bedraagt het aantal afgestudeerden uit Nederland aan de universiteit van Medina tot 2018 111.

Het curriculum van de universiteit van Medina is uitsluitend gericht op de overdracht van de salafistische leer. De Saoedische overheid voorziet de studenten in hun levensonderhoud en huisvesting. Mede door de studie in Saoedi-Arabië komen grote aantallen salafistische predikers beschikbaar die het salafistische gedachtegoed verspreiden en salafistische organisaties in Nederland versterken. Dit heeft bijgedragen aan salafistische dominantie in het Nederlandstalig aanbod van islamitische kennis: zowel in boeken, online als in islamitische jongerenverenigingen en het niet-reguliere onderwijs dat in Nederlands wordt gegeven. Deze dominantie is niet bevorderlijk voor de kansen van andere initiatieven die zich richten op de opleiding van imams in Nederland.

Samenwerking Turks-Nederlandse organisaties met radicale Turkse groepen

Sommige Turks-Nederlandse organisaties onderhouden online en offline banden met radicale islamitische organisaties in Turkije. Nederlandse jongeren hebben deelgenomen aan gezamenlijk georganiseerde jeugdkampen in Turkije. Op Facebook-pagina's van deze organisaties worden gedode jihadisten als martelaar bestempeld en worden er anti-westerse en antisemitische berichten gepubliceerd. De zorg is dat door deze banden Nederlands-Turkse jongeren in contact komen met de radicale islam, wat de kans vergroot dat jonge Turkse Nederlanders afstand nemen van westerse normen en waarden en de westerse democratie afwijzen.

Links-extremisme

Tijdens de afgelopen DTN-periode is er veel actie gevoerd om zorgen over het milieu kracht bij te zetten. Vaak ging het daarbij om activisme, maar soms ook om buitenwettelijke vormen van protest. Daarbij wordt internationaal samengewerkt. Een beproefde links-extremistische modus operandi is het bedreigen van toeleveranciers van

bedrijven waar links-extremisten het op gemunt hebben, met als doel om dat bedrijf het werken onmogelijk te maken.

Links-extremistische en extreemlinkse organisaties die strijden tegen (vermeend) racisme en fascisme roeren zich actiever. Waar zij enkele jaren geleden er nog voor kozen om demonstraties van extreemrechtse groepen vooral te negeren, organiseren zij sinds anderhalf jaar een tegendemonstratie bij iedere extreemrechtse demonstratie van enige omvang. Dat leidt tot een verharding in de confrontaties. Links bediende zich al veel langer van geweld tegen rechts en zocht de confrontatie met rechts ook bewust op. Door toegenomen zelfvertrouwen bij extreemrechts gaan die ook de confrontatie meer aan. Toch lijken links-extremisten nog niet een heldere strategie te hebben om de nieuwe verschijningsvormen van het rechts-extremisme van reëliek te dienen. Het is voorstelbaar dat links-extremisten de komende tijd vaker van zich zullen laten horen tegen het nieuwe elan van rechts-extremisten.

Dierenrechtenextremisme

Het beeld rondom dierenrechtenextremisme bestendigt. Dat wil zeggen dat er voornamelijk sprake is van activisme (demonstraties, beïnvloeding consumenten en sociale media-uitingen) naast enkele extremistische acties zoals het heimelijk filmen van (vermeende) misstanden bij boerenbedrijven en het uiten van bedreigingen.

Het natuurbeheer in de Oostvaardersplassen wekt nog steeds onrust op. De afgelopen DTN-periode ging het vooral om protest tegen het voorgenomen afschieten van de te grote populatie dieren. Er vinden bedreigingen plaats. Er zijn nog geen aanwijzingen dat gekende dierenrechtenextremistische actiegroepen of personen een grote drijvende kracht achter deze protesten zijn. De protesten lijken het werk van een gemeleerd gezelschap 'boze

burgers', lokale actiegroepen en actievoerders zonder een extremistische ideologische achtergrond.

Rechts-extremisme

De rechts-extremistische beweging in Europa kent twee gezichten. Aan de ene kant een beweging gekenmerkt door fragmentatie, zwak leiderschap, persoonlijke animositeit, en het ontbreken van een consistente organisatievorm. Aan de andere kant oefenen kleinschalige professionele cellen en eenlingen/lone actors steeds vaker ernstig geweld uit in verschillende Europese landen.

In de afgelopen drie jaar zijn politici in diverse Europese landen minstens acht keer het doelwit geweest van persoonsgericht geweld met een terroristisch oogmerk of verijdelde plannen daartoe. Uit de casussen van de afgelopen drie jaar blijkt dat de dreiging van persoonsgericht geweld tegen nationale politici afkomstig is van zowel rechts-extremisten (4 van de 8), links-extremisten (2 van de 8) als jihadististen (2 van de 8) en dat het geweld wordt gepleegd dan wel beoogd door zowel eenlingen als groepen.

In Europa hebben Nederlandse rechts-extremisten geen voortrekkersrol. Recente studies van de AIVD en de NCTV over de rechts-extremistische scene in Nederland en Europa tonen een beeld van een beweging met veel on- en offlineactiviteit buiten de bekende organisaties om, waarbij de zeer fluide verbanden opvallen. Het gevaar dat uitgaat van de lone actor bij de toepassing van rechts-terroristisch geweld is in Nederland inmiddels belangrijker dan de dreiging van geweld door grotere groepsverbanden. Zo heeft een man zich schuldig gemaakt aan het voorbereiden en bevorderen van het plegen van moord met een terroristisch oogmerk en aan verboden bezit van een wapen en munitie met datzelfde oogmerk. Daarbij richtte de man zijn vizier op moslims en op linkse kopstukken. Hij is veroordeeld tot 36 maanden. AIVD en NCTV waarschuwen

voor de impact van het gepolariseerde maatschappelijke debat op 'lone actors'. De opleving van het rechts-extremisme in Nederland uit zich vooralsnog niet zozeer in het plegen van geweld, maar in een steeds agressiever en opruiender internetdiscours. Het nieuwe zelfvertrouwen komt ook terug in het openlijk zoeken van de confrontatie door rechts met linkse tegenstanders in steden met een actieve linkse beweging zoals Amsterdam en Nijmegen. Kleine rechts-extremistische groeperingen zijn daarnaast vooral actief met intimiderende en radicale acties waarmee ze voor onrust zorgen binnen moslimgemeenschappen. De aantrekkingskracht van de alt-rightbeweging is sinds de opkomst van Donald Trump duidelijk zichtbaar in verschillende Europese landen waaronder Nederland en België. De Nederlandse alt-rightscene is online erg gericht op het buitenland en dan met name op de Verenigde Staten.

Polarisatie rondom Zwarte Piet is verbreed

De Zwarte Piet-discussie loopt al jaren, maar is sinds 2014 feller van toon waarbij er steeds meer identiteitskwesties met de discussie verknoopt raken. Het feit dat tegenstanders van Zwarte Piet het kinderfeest aanmerken als racistisch

zorgt voor bijval maar ook voor weerstand binnen de samenleving. Vooralsnog zijn er geen concrete aanwijzingen dat er sprake is van een toenemende geweldsdreiging, maar deze is wel voorstelbaar. Voor de overheid is een complicerende factor dat de dreiging van geweld niet uit hoeft te gaan van gekende groepen, maar dat ook boze burgers op eigen initiatief buitenwettelijke actie organiseren. De breed levende polarisatie bergt daarnaast het risico in zich dat een incident kan escaleren met mogelijk buitenwettelijke acties tot gevolg. Een ander risico van de polarisatie is dat het voor sommigen het vertrouwen in de overheid aantast. Een breed gedragen maatschappelijk compromis over de wijze waarop het Sinterklaasfeest gevierd wordt is niet in zicht, zodat de discussie nog wel enige jaren veiligheidsvraagstukken met zich mee zal blijven brengen.

Nederland werkt met een systeem van dreigingsniveaus die aangeven hoe groot de kans is op een terroristische aanslag. De NCTV publiceert hiertoe drie maal per jaar het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN), een globale analyse van de nationale en internationale terroristische dreiging tegen Nederland. Het DTN is gebaseerd op informatie van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de politie, open bronneninformatie, informatie van buitenlandse partners en analyses van ambassadepersoneel.

Uitgave

Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding en Veiligheid

Postbus 20301, 2500 EH Den Haag
Turfmarkt 147, 2511 DP Den Haag
070 751 5050

www.nctv.nl
info@nctv.minvenj.nl
[@nctv_nl](https://twitter.com/nctv_nl)

februari 2019